

ЦРНОГОРСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЈЕТНОСТИ
ГЛАСНИК ОДЈЕЉЕЊА УМЈЕТНОСТИ, 29, 2011.

ЧЕРНОГОРСКАЈА АКАДЕМИЈА НАУК И ИСКУССВ
ГЛАСНИК ОДДЕЛЕНИЯ ИСКУССТВ, 29, 2011.

THE MONTENEGRIN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS
GLASNIK OF THE SECTION OF ARTS, 29, 2011.

UDK 811.163.4'38

Zorica RADULOVIĆ*

STILISTIČKE KARAKTERISTIKE U DJELU PETRA II PETROVIĆA NJEGOŠA

*Zvanije je svešteno poete,
glas je njegov neba vlijanije,
lula svjetla rukovoditelj mu,
dijalekt mu veličestvo tvorca.*

Njegoš

Apstrakt: U radu se govori o stilističkim, dakle, estetskim karakteristikama djela Petra II Petrovića Njegoša. Ukazuje se na raznovrsnost stilskih sredstava koja Njegoš upotrebljava u organizaciji svog specifičnog i neponovljivog jezičkog izraza. Smatra se neophodnim da se proučavanju jezika Njegoševa djela treba ponovo vratiti i proučiti ga lingvostilističkom metodom. Onako kako je do sada predstavljen ne možemo biti zadovoljni.

Ključne riječi: stilemi, stilske figure, komparacija, gradacija, figure ponavljanja, anafora, epifora, mezoforma, apodoza, anadiploza, mezoanafora, epimezofora, etimološke figure, folklorni elementi, kletva, blagoslov, psovka, tužbalica, paranomazija, kumulativna metafora, apozitivna metafora

Jezik Petra II Petrovića Njegoša je lingvistički ispitan. Bar tako se misli. Prve bliže podatke o Njegoševu jeziku dao je Danilo Vušović iz Gornjeg Polja (okolina Nikšića) u svojoj monografiji, i kako je kazao Mihailo Stevanović, skromno nazvanom radu – *Prilozi proučavanju Njegoševa jezika* jer taj njegov rad je u stvari jedna obimna studija u kojoj autor uspješno tumači osobine Njegoševa jezika dajući opštu sliku ili prikaz njihov, posmatrajući ih u odnosu na narodne govore, prevashodno pjesnikova zavičaja (starocrnogorske, ali i crnogorske u cjelini). Predmet

* Redovni profesor Univerziteta Crne Gore

Vušovićevih interesovanja nije bio samo Njegošev jezik već i Njegoševo djelo. Ostali njegovi radovi, pored ovog najobimnijeg i najznačajnijeg su: *Gorski vijenac* (Komentar), *Nekoliko mesta u Gorskom vijencu*, *O menjanju teksta u Šćepanu Malom*, Pogovor (Cjelokupnim djelima Petra II Petrovića Njegoša), Predgovor (II izdanju Cjelokupnih djela Petra II Petrovića Njegoša, zatim *Njegoševo djelo po hronološkom redu postanka* i tumačenje, u vidu jedne crtice, Njegoševih stihova:

„*Ko na brdo ak' i malo stoji*”...

Svi kasniji istraživači Njegoševa jezika oslanjali su se na Vušovićevu monografiju. Značajan doprinos izučavanju Njegoševa jezika dao je M. Stevanović svojim „Rečnikom Njegoševa jezika”, Branislav Ostojić „Prilozima o Njegoševu jeziku” i Radmilo Marojević: „Gorski vijenac – izvorno čitanje”.

Zanimljivo je pak da tekstova o stilizaciji, tj. estetskoj funkciji Njegoševa jezika skoro da nema, ako se izuzmu tri teksta Miloša Kovačevića: *Entimemi i epifonemi u Gorskom vijencu*, *Hipotipoze u malim pjesmama Njegoševim i Figurativnost slike žene u Gorskom vijencu*. Na sreću, tu je odskoro dragocjena i studiosna knjiga Ane Pejanović *Frazeologija Gorskog vijenca*. Tekstom *Entimemi i epifonemi u Gorskom vijencu* autor govori o ovim figurama nadrečeničnog nivoa, figurama diskursa. Tako entimem pretpostavlja misaono – jezičku strukturu u kojoj se najprije gnomskim izrazom iznosi opšte koje se potvrđuje u konkretnom što iza njega slijedi. A epifonemski diskursi strukturirani su po principu induktivnog zaključivanja. Govor o konkretnom završava se opštim.

U tekstu *Hipotipoze u malim pjesmama Njegoševim* istražuje se ova retorička (stilska) figura opisa, tj. figura za opštirno prikazivanje nečega tako jasno i živo kao da je prisutno ili kao da se događa pred našim očima. Tu autor govori o različitim podvrstama hipotipoza i opisa (opis vizuelnih karakteristika čovjeka, opis psiholoških čovjekovih karakteristika, opis karakteristika nekog fizičkog predmeta, opis bilo kakvog čovjekovog postupka, opis mjesta, običaja i sl., smatrajući i sam tu podjelu uslovnom jer se hipotipoza mnogo češće ostvaruje uz istovremeno učešće dvaju ili triju podtipova. Tu je i tekst *Figurativnost slike žene u Gorskom vijencu* u kom autor osvjetljava jezik ili postupke kojima je Njegoš odlikavao ženske likove. U radu *Frazeologija u Gorskom vijencu* autorica frazeološke jedinice razvrstava prema svojim strukturnim, semantičkim i funkcionalnim obilježjima, osvrće se na semantičko-kulturološki

opis frazeologizama i ukazuje na probleme prevođenja frazeoloških jedinica sa srpskog jezika na ruski. Mi ćemo se u ovom radu osvrnuti na neke najuočljivije modele organizacije jezičkog iskaza u Njegoševom djelu.¹

Ispitujući puteve oformljenja stilema i ostajući pri tom na stilsko-jezičkom planu analize pokušaćemo da opišemo modele stilema, osnovne ali i njihove varijacije, kao repertoar čisto stilističkih sredstava koja Njegoš koristi pri oblikovanju teksta. Što se tiče upotrebe jezika pjesnik je prevashodno zanimljiv po komparaciji, autentičnoj metafori, figurama ponavljanja, paranomaziji, etimološkim figurama, hipotipozama i folklornim elementima. Jedna od stilskih figura naglašeno zastupljena u Njegoševom djelu je *komparacija ili poređenje*. Raznovrsnost i brojnost komparacija kod pjesnika zaista pada u oči. Osim slikovitosti kao jedne od dominantnih karakteristika Njegoševih poređenja, nužno je istaći i tačnost, kao svjesno pjesnikovo nastojanje da poređeni predmet dočara u potpunosti i da sličnost sa kojim se vrši poređenje bude jasno uočljiva. Ponekad zna da začudi do kojeg stepena je Njegoš razvio smisao za uočavanje sličnosti među pojavama i predmetima i sa koliko plastičnosti, invencije, u vidu impresivnih slika i predstava to svoje umijeće i prezentuje. Primjeri:

Duša bi mi tada mirna bila/**kano** mirno jutro u proljeće (43);
 Šta je čovjek? **Ka** slabo živinče (42);
 od udara zaigra mu zemlja/**kano** prazna povrh vode tikva (47);
 da prelaze s bojnijeh poljanah/ u veselo carstvo poezije/ **kako** rosne
 svijetle kapljice/ uz vesele zrake na nebesa (51); smrt se gadno ispod
 čela smije/ **kano** žaba ispod svoje kore (51);
 dvije vjere mogu se složiti/ **ka** u sahan što se čorbe slažu (52);
 trag po prstu da mu se kažu/ **ka** nevjernoj kući Brankovića (53);
 e je raja **ka** ostala marva (56);
 e on u san **ka** na javi zbori (62);
 a tankijem glasom naricati/
kano slavuj sa dubove grane (63);
 Krst zasija **ka** na gori sunce (65);
 đe virahu **ka** miš iz gnijezda (73);
 svi šareni **kao** divlje mačke (23);
 istreštili oči **kao** tenci/ a zinuli **ka** kurjaci gladni/ a drvene noge nasa-
 dili/ pa idahu **kao** na ključeve (74);

¹ Građu smo ekscerpitali uglavnom iz djela „Gorski vijenac” i u znatno manjoj mjeri iz „Luče mikrokozma” i pjesme „Noć skuplja vijeka”, Celokupna dela Petra II Petrovića Njegoša, knj. 3, Beograd, 1974.

sve se nabi, da krknut ne može **kao** stoka kad je zvjerad gone (74);
 a sve nasred njega šuplje/ **ka** da si ga šilom prošupljio (80);
 Oni žene u čeljad ne broje/ no ih drže **ka** prodano roblje (83);
 Udri Tale svojom drenovačom/ pod njom puču rebra **ka** orasi (86);
 Uvija se **ka** vrag oko krsta (89);
 a nadažda veže dušu s nebom/ **kako** luča sa suncem kapljicu (108);
 trebaju im za proste potrebe/
ka ostaloj isto životinji (110);
 Nočas na san Obilić proleće/ preko ravna Polja Cetinjskoga/ na bijela
 hata **ka** na vilu/ oh, divan li, Bože dragi, bješe (110);
 Novi grade sjediš na kraj mora i valove brojiš niz pučinu **kako** starac
 na kamen sjedeći što nabraja svoje brojanice (60);
 Krasna lica visok **kao** koplje (96).
 Zrak je vile mladolike tako krasan **ka** Atine (NSV, 6);
 da je igde brata u svijetu da požali **ka** da bi pomoga (37);
 igraju se na bijela jata/ **kako** jata divnih labudovah/ kad se
 nebom vedrijem igraju (123);
 Na nebu im duše carovale/ **ka** im ime na zemlji caruje (125);
 prestriže ga/ ostala mu pusta/ po remiku, **ka** da trska bješe (130);
 oko njega ruke ne previjah/ svagda bješe **kao** ogledalo (131);
 Odlazak me moga hranitelja/ u plačevnu tugu podvrgao/ **ka**
 siroče kad se oca liši/ i ostane u svjetskom metežu/ (LM, 165);
 jer žitelji neba prostranoga/ mogu lećet **ka** ognjene munje (LM, 162);
 Na njima se odjednom pojavi ko lesnica **kako** sunce sv'jetla (LM, 199);
 Dim je crni lega na Bajice **ka** najgušći oblak o jeseni (121);
 Sakupi se vojske **kao** vode (122);
 Vuk na ovcu svoje pravo ima **ka** tirjanin na slaba čovjeka (37).

Ako se ima u vidu priroda, struktura i osnovne karakteristike ove figure, lako se zapaža da u čitavom tom kompleksu poredbenih konstrukcija egzistira i veliki broj frazeoloških jedinica, odnosno frazeologizama. Naravno, sasvim je evidentno da je Njegošev stil velikim dijelom izgrađen od elemenata narodne riječi te je prirodna koncentracija izvjesnih prepoznatljivih obrta i frazeoloških izraza. Inače, frazeološka poređenja nastaju iz razloga što se poređenjem jedan pojam želi da okvalifikuje dovođenjem u vezu, po nekoj osobini, s poznatijim konkretnijim pojmom čije je leksičko predmetno značenje suženo na značenje dominantne karakteristike. Brojni frazeologizmi koje nalazimo kod Njegoša postali su slikovitim putem i na planu forme predstavljaju višeleksemne spojeve, a na planu funkcije imaju značajnu ulogu u smislu ekspresivnog jezičkog znaka. Primjeri:

A slijepcu oči ne smetaju/ no se drži sve jednoga puta **ka** pjan plota kada se prihvati (110);
 i kaže, Bog je posjekao, **ka** da čovjek sve očima gleda (106);
 i zgodna su **ka** dvije jabuke (91);
 Da ga mogu dobro osvetiti/ **ka** da bi ga iz groba dignuli (95);
 Krenuli ste nekud **ka** na vojsku (96);
 Kad im ližu **ka** pašćad sahane (88);
 Fatimu će Suljo držati/ **kako** oči svoje u glavi (87);
 No sam svu noć **kao** zaklan spava (67);
 od bogatstva bjehu poluđeli/
 đetinjahu isto **kao** bebe (69);
 uberemo zrelijeh jabukah/
kao cukar svaka bješe slatka (65);
 sunce će ga spržit **kao** munja (67);
 u obraz si **kao** zemlja doša (38);
 neka ga je **ka** na gori lista (32);
 Teno kukaš **kao** kukavica (16).

Jedno od stilskih sredstava koje Njegoš naglašeno upotrebljava pri oblikovanju svog jezičkog iskaza jeste **ponavljanje**. Izvjesno je da sva ponavljanja jezičkih jedinica, osim za posebno naglašavanje, služe i kao elementi za povezivanje teksta, dakle kao kohezioni elementi. S obzirom na poziciju ponovljene lekseme, sintagme ili konstrukcije, postoji više stilskih figura ponavljanja, koje se pored zasebne upotrebe često javljaju i u različitim kombinacijama, pojačavajući tako svoju stilogenost i efektivnost.

Jedna od tih figura je i **anafora** koja pretpostavlja ponavljanje iste riječi ili grupe riječi na počecima stihova. I u Njegoševoj poeziji ona je naglašeno zastupljena.

Vrijeme je da se okupimo/
vrijeme je da što uglavimo (29);
Što uteče ispod sablje turske/
što na vjeru pravu ne pohuli/
što se ne šće u lance vezati/to se zbježa u ove planine (23). **Soko** mrzi polja od prašine/ **soko** neće žabu iz lužine/**soko** hoće visoku liticu/
soko traži ticu jarebicu (87); Razgleda sam i dve tri pećine: **đe** se sunce hristjanstvu rodilo/**đe** je nebo jasli osveštalo/**đe** su cara nebeskom mladencu pohitali s darom poklonit se (107);
 Taruć oči od sna zaborave/
pogleduje sjajne lule sunca/
pogleduje divnu saputnicu

pogleduje edemsku krasotu
 blagodari nebu za milosti (LM, 211);
 sa plačem će na zemlju padati
 sa plačem će na zemlji živiti
 sa plačem se u vječnost vraćati (LM, 106);
 Slavio sam Božić u Vitlajem/
 Slavio ga u Atansku Goru/
 Slavio ga u sveto Kijevo/
 al' je ova slava odvojila (116);
 On je sastav paklene nesloge;/
 u nj ratuje duša sa tijelom/
 u nj ratuje more s bregovima/
 u nj ratuju zima i toplina/
 u nj ratuju vjetri s vjetrovima/
 u nj ratuju živina s živinom
 u nj ratuje narod sa narodom
 u nj ratuje čovjek sa čovjekom
 u nj ratuju dnevi sa noćima,
 u nj ratuju dusi s nebesima (118);
 Blago meni, moji sokolovi/
 Blago meni, junačka svobodo (122).

Neosporno je da na ovakav način intenzivirane riječi postaju upečatljive, bivajući i emocionalno i komunikativno najistaknutije. I reduplikacijom veznika, tj. kroz polisindetsku anaforu postiže se određena ekspresivnost jer pored toga što bivaju posebno naglašeni, ponavljani veznici i ističu značaj svakog od članova koordiniranog niza.

Car od carah mene je spremio
 da oblazim zemlju svukoliku,
 da uredbu vidim kako stoji;
 da se vuci ne prejedu mesa;
 da ovčica koja ne zanese
 svoje runo u grm pored puta
 da podstrižem što je predugačko
 da odlijem đe je prepunano
 da pregledam u mladeži zube
 da se ruža u trn ne izgubi
 da ne gine biser u bunište
 i **da** raji uzdu popritegnem
 e je raja ka ostala marva (55).

U njegovoj poeziji česta je i **epifora**, tj. ponavljanje riječi ili grupa riječi na kraju dva ili više stihova.

sa srebrnom brodom **do pojasa**
sa srebrnom kosom **do pojasa** (117);
razluči se zemlja **na plemena** (33);
krvava se isklati **plemena** (33);
ne ostavte Kosu u **kavure**
takvo biće nije za **kavure** (86).

Kod Njegoša smo među figurama ponavljanja zabilježili i **prosapodozu** koja pretpostavlja ponavljanje riječi ili sintagme unutar samo jednog stiha (jezička jedinica sa početka stiha se ponavlja na njegovom kraju).

Žališ nešto a ne znaš šta **žališ** (37)

Veoma zastupljena u Njegoševoj poeziji je **mezofora** i dalo bi se zaključiti da je ona frakventnija od ostale dvije osnovne figure ponavljanja a to su anafora i epifora.

Muž je **branič** žene i deteta
narod **branič** crkve i plemena (105);
Mi imamo jednu **travu** za to/
pa tu **travu** u lonac svarimo (101).
Trgovac ti **laže** sa smijehom
žena **laže** suze prosipljući (56);
Kad u **kuću** nigđe niko nema/
no je pusta **kuća** zatvorena (74);
dok je **takva** neka je u kuću
nije l' **takva** sa njom na ulicu (83);
a na boj se **svak** će te slušati
takve posle **svako** rado sluša (30);
Razumjeh ga al' **plakat** ne mogu/
da umijem **plakat** od radosti/
bih plakao slađe nego igda (128).

Inače, mezofora podrazumijeva ponavljanje iste lekseme ili sintagme na sredini dvaju ili više uzastopnih stihova, naglašavajući, dakle, jedinicu u središnjem dijelu.

Jedna od figura koja se smatra za lingvistiku teksta najznačajnijom jeste **anadiploza ili epianafora** i predstavlja ponavljanje riječi ili grupa riječi na kraju prethodnog i početku narednog stiha. Na taj način iskazi uslovljavaju jedan drugog, odnosno sljedeći izlazi iz prethodnog što znači da su povezani naglašenom vezom. I ovo stilsko sredstvo je u velikoj mjeri zastupljeno kod Njegoša.

Ja upirem do granice **mrakah/**
mrakah mećem koliko svjetlosti (LM, 172);
 misli sa mnom vladu **dijeliti**
dijeliti svemogućstvo sa mnom (LM, 176);
 u crkvu je našu **pokrstismo**
pokrstismo pa ih privjenčismo (65);
 najpride ti Božić **čestitamo**
čestitamo Božić Gori Crnoj (121);
 đe ta sjenka, što je dići može
 da mi stane **pred vašim očima**
pred očima koje strijeljahu (47);
 i vaš oganj sveti na **oltaru**
na oltaru crkve i poštenja (108).

Primjetno je da se kod Njegoša često kombinuju različite figure ponavljanja čime se logično usložnjava i njihova stilistička efikasnost. Inače, mogućnosti kombinovanja istovrsnih elemenata u dva ili više stihova su neiscrpne i na različite načine pokazuju raznovrsne realizacije lančane veze među stihovima.

Zabilježili smo i jedan primjer kombinovanja anafore i epifore kojom prilikom nastaje **anaepifora**, i podrazumijeva ponavljanje iste lekseme ili sintagme na početku prethodnog stiha i kraju narednog.

mogu hodit na noge lagane/
 voziti se koji hoće, **mogu** (LM, 162).

U Njegoševoj poeziji nalazimo i kombinaciju anafore i mezofore, tj. **mezoanaforu** (ponavljanje na sredini prvog i početku narednog stiha).

Bože dragi, **koji** sve upravljaš
koji sjediš na prestol nebesni (41);
 Zakon mu je **što** mu srce žudi
što ne žudi u koran ne piše (84);
 svak će sada **grozd** u ruke imat

grozdu ćete britve prinijeti (75);
 Ima **rašta** rugaš li se, zbilja
Rašta druge nema na svijetu (63);
 i s njim **žena** njegova Ljubica
žena mlada, ama soko sivi (189).

a u primjeru:

Spuštavah se ja na vaše **uže**
 Umalo se **uže** ne pretrže (58)

epimezoforu (ponavljanje na kraju prvog i sredini drugog stiha).

Kombinovanje anafore i mezofore, što daje **anamezoforu**, tj. ponavljanje iste lekseme ili sintagme na početku prvog i sredini narednog stiha zabilježili smo u primjerima:

Bješe čovjek te od srednje ruke/
 da ne **bješe** pod onim imenom/ ne
 šćaše se bojat od uroka (77);
Hajte ljudi da što poslušemo
 ali doma **hajte** da idemo (29);
 Sve priroda snabdjeva oružjem
protiv neke neobuzdane sile/
protiv nužde, **protiv** nedovoljstva (108).

Ovdje imamo kombinovanje anafore i mezofore (ponavljanje na početku prvih stihova i na sredini narednog) tzv. **anamezoforu**.

U Njegoševoj poeziji nalazimo i figuru nastalu kombinovanjem epifore i mezofore tzv. **epimezoforu** (ponavljanje iste jezičke jedinice na kraju jednog i na sredini narednog stiha).

A ja volim da nadjača **viši**
 Kad je **viši** neka je i jači! (59).

Kod Njegoša smo zabilježili primjere gdje se kombinuje i prepliće više figura ponavljanja, što u velikoj mjeri doprinosi kohezivnom ustroju poetskog teksta.

mogu lećet na ognjene munje
mogu hodit na noge lagane
 voziti se koji hoće, **mogu** (LM, 162).

U ovom primjeru imamo kombinovanje anafore (ponavljanje na početku dva uzastopna stiha) i anaepiforu (ponavljanje na početku prethodnog stiha i kraju narednog).

Trgovac ti **laže** sa smijehom
žena **laže** suze prosipljući
niko krupno ka Turčin ne **laže** (56).

Ovdje imamo kombinovanje mezofore (ponavljanje na sredini stiha) i mezoepifore (ponavljanje na sredini prethodnog i kraju narednog stiha).

Sto putah sam **gleda** Crnogorce
gleda Turke a **gleda** Latine
mlade glave onakve ne viđeh! (93).

U navedenom primjeru su kombinovane mezofora (ponavljanje na sredini stihova) i mezoanafore (ponavljanje na sredini prvog i početku narednog stiha).

Često u Njegoševom djelu naidemo i na **paronomaziju** koja pretpostavlja ponavljanje riječi glasovno sličnih, ali etimološki različitih da bi se istakla neka podudarnost ili suprotnost njihova značenja, postigao humoristički efekat i sl. Izvjesno je da razlikovni i podudarni djelovi kod paronomazije mogu biti i obimom različiti ali i da je ona tim bolja što je bliža istozvučnosti, tj. što je diferencijalni dio dviju leksema manji.

Ne uteče **oka** ni **svjedoka** (122);
te se **vije** i te zrake **lije** (LM, 157);
da nas **služi**, a pred
krstom **tuži** (85); Što će **biti**, ko će **ugoditi** (85);
Ne plač majko, dilber – Fatimu
Udata je, ne **ukopata** (86);
Udri **vruga** ne ostav mu **traga** (24);
Ne ostade **krsta** od tri **prsta** (24);
a krvnici **jaki** i **opaki** (15);
što ga **brani** kad ga ne **odbrani** (14).
Spuštavah se ja na vaše **uže**/ umalo se uže ne **pretrže** (58);
hata **jašem**, britku sablju **pašem** (27); **Krst** i **nekrst**, sve mi je na usta (46);
pa je rvač i **tada** i **sada** (27); ti izdao **prijed** i **poslijed** (27);
Ko **razgada**, u nas ne **pogada** (32);
Mićunović i **zbori** i **tvori** (28);

Ko će **bolje**, široko mu **polje** (98);
 Oni će nam i bez vjere doći među nama **stati nadebljati** (39);
 Nek propoje pjesna od užasa
 oltar **pravi** na kamen **krvavi** (28).

Takođe i **etimološke figure** koje se definišu kao sintaksičko povezivnje riječi iste osnove, tj. etimologije nalaze izraza u Njegoševim stihovima. Kod ove figure, koju takođe karakteriše grafijska i zvukovna podudarnost ili bliskost reduplicirane jezičke jedinice i njeno različito značenje, gotovo se uvijek naglašava samo dominantna semantička komponenta čiji je nosilac korijenski morfem. Etimološka figura ima vrlo eufoničnu strukturu kao da se u njoj zvuci prve oznake produžavaju u ponovljenoj, stvarajući tako produženi zvučni tok, kroz koji i zahvaljujući kojemu se i ostvaruje stilematičnost.

Jer ih **muči** zla ćud i opaka
 da **mučenje** svoje uspu crno (LM, 196);
 tragom našeg **zloga** prevjesnika
zlu pobjedu da s njim dijelimo (LM, 190);
 Zlome caru tešku **krunu** daju/ s kojom **krune** svoju pogibiju (LM, 184);
vječan pokoj **vječno** je blaženstvo
 u **vječnoga** pretvorio duha
okrunio krunom arhangelskom (LM, 179);
 primami me **nevjera** na **vjeru** (42); Manji potok u viši **uvire**/kod **uvora**
 svoje ime gubi /43);
 časne dvoje **postah** da **postite** (46);
 Što **zbor** kupiš kad **zborit** ne smiješ (134);
 A bješe li **igre** u Mletkama/kao ove te se mi **igramo** (73); Divna **sanka**
 što si onda **snila** (60);
 Zaludu se **nedružina** **druže** (88);
 Gnjev **pravedni** oružje je **pravde** (LM, 173);
 Slavno **mrите** kad **mrijet** morate (107);
 Ja sam **hajduk** što gonim **hajduke**/glasnija je moja **hajdučina** (59).

Njegoševu poeziju karakteriše razuđena metaforičnost. Ovdje ćemo prezentovati jezičke tipove i modele u kojima se ona ostvaruje. Kod Njegoša nalazimo tzv. *kopulativnu metaforu*, gdje se pojam u subjektu i pojam u predikatu na neki način izjednačavaju jer su kopulom dovedeni u vezu.

To izjednačavanje, po prirodi stvari, omogućuje neka zajednička osobina po kojoj su dati pojmovi slični. Inače, sličnost je osnovna osobina svih poetskih metafora mada je kod ovog tipa formom najnaglašenija.

Fatima je strukom divota
oči su joj dvije zvijezde
lice joj je jutro rumeno

usta su joj perom srezana
usne su joj ružom uždene

grlo joj je čista fildiša
bjele ruke krila labuda (87)

Jer je Kasan bruka nevaljala (32)

plakanje je pjesma sa suzama (119).

Svaka od navedenih kopalativnih metafora mogla bi se preobraziti u poređenje ako bismo upotrijebili samo jednu komparativnu riječ, tj. veznik *kao* (oči su joj kao dvije zvijezde, lice joj je kao jutro rumeno).

U Njegoševoj poeziji bilježimo i veliki broj tzv. *apozitivnih metafora* koje u stvari nastaju ukidanjem kopule predikativnoj metafori te tako predikativ dobija sintaksički status apozicije, odakle i naziv. Za razliku od kopalativne ovdje, umjesto kopule, metafore u apozitivnoj formi u pisanom jeziku odvajaju crta, zagrada, dvotačka, zarez a nekad ne mora biti upotrijebljen nijedan od njih.

I pošto mu brata izgubiše/
zmaja ljuta vojvodu Uroša (35);
Luna i krst, dva strašna simvola (37);
na Satanu, grdna otpadnika (LM, 199);
O Stamble, zemaljsko veselje,
kupo meda, goro od šećera/, banjo slatka
ljudskoga života/đe se vile u šerbet kupaju (48);
Mujo Adžić, turski kavazbaša (31);
O Kosovo, grdno sudilište (51);
Žena mlada, ama soko sivi (129);
Oni kažu: Žena je čovjeku/slatko voće
al pečano jagnje (83);
O Stamble, svečeva palato

Istočniče svile i svetinje (48);
 Selim vezir/rob roba svečeva/
 sluga brata sunca svijetskoga/i poslanik od sve zemlje
 cara (54); Gle, idejo iskro besamrtna (LM, 155);
 Gergeleze, krilo od sokola (84);
 Obiliću, zmaju ognjeviti (85);
 Bjež Komnene, zadrta delijo (84);
 Brankoviću /pogano koljeno (22);
 Pade Miloš, čudo vitezovah (22);
 Od Đorđa se Stambol trese/ krvožedni otac kuge (9).

Njegoševo djelo obiluje hipotipozama, deskriptivnim iskazima. Na-
 vešćemo jedan:

Bješe vlasi niz pleći prosuo
 bjela brada vije do pojasa
 ruke stare, u njih mač i koplje
 krvave mu ruke i oružje
 koracima broji tursko trupje
 skače starac kano hitro momče (36).

U Njegoševoj poeziji česti su folklorni elementi: kletva, blagoslov, psovka, zakletva i tužbalica. Posebno mjesto u Njegoševoj poeziji ipak pripada kletvi kao fenomenu u crnogorskoj tradiciji. Ta kletva je kao što znamo prisutna i u *Poslanicama* Petra I Petrovića kojima se on služi gotovo u svakoj prilici kada hoće da pojača snagu svoje riječi, da joj dadne veliku težinu i ubojitost. A ipak kletva i blagoslov i zakletva, koje takođe nalaze mjesta u Njegoševu djelu, iskazuju u stvari mistiku, i to svojevrsnu, pravoslavnu, narodsku mistiku.

Zlobo kleta, da te bog ubije /LM, 211);
 a ti aga, brade ti svečeve (59);
 O Kosovo, grdno sudilište
 Nasred tebe sadam zapušio (51);
 Turci braćo, u kom udarilo (45);
 Puštite ih, amanat vi
 boži (20); Nemoj Draško, tako ti života (29);
 Ali ne znaš, rđa te ne bila (19); Bog vas kleo, pogani izrodi (15); trag
 po tragu meni poginuo/ako hoćah glave obratiti (32); Dokle neko, da
 mu bog pomože/iz onijeh panjagah zavika (74).

U Njegoševoj poeziji zna često da se niže kletva u gradaciji:

U pamet se dobro, Crnogorci
 (a ko činja biti će najbolji!)
 a ko izda onoga te počne,
 svaka mu se satvar skamenila!
 Bog veliki i njegova sila
 u njivu mu sjeme skamenilo
 u žene mu djecu skamenio.
 Od njega se izlegli gubavci
 da ih narod po prstu kažuje!
 Trag se grdni njegov iskopao
 kano što je šarenim konjima!
 U kuću mu puške ne visilo
 glave muške ne kopa od puške.
 Željela mu kuća muške glave!
 Ko izdao braćo te junake
 koji počnu na naše krvnike
 spopala ga bruka Brankovića
 časne poste za psa ispostio,
 grob se njegov propa na taj svijet.
 Ko izdao, braćo, te junake
 ne pridava punje ni proskure
 nego pasju vjeru vjerovao
 krvi su mu se prelili badnjaci
 krvlju krsno ime oslavio
 svoju djecu na nj' pečenu io;
 u pomamni vjetar udario
 i u lik se manit obratio!
 Ko izdao, braćo, te junake
 Rđa mu se na dom rasprića;
 za njegovim tragom pokajnice
 sve kukale, dovijek lagale! /113).

I tužbalica sestre Batrićeve je nešto što čini tradicionalnu vrijednost crnogorskog folkloru, najsvakidašnija i najglasnija pjesma crnogorska.

Iz svega navedenog se vidi da Njegoševu djelo čini jednu figurativnu polihromiju, da je Njegoš virtuoz figurativnog izražavanja pa i na tom planu Njegoševu djelo pokazuje svoj jedinstveni karakter i suštinsku individualnost. Ocjene Aleksandra Belića da je Njegoš „pravi predstavnik jezika katunske nahije”, te da se jedino u tome razlikuje od Vuka,

kao i njegovo mišljenje da „Njegoš uobličava svakidašnji jezik” upućuje na činjenicu da posebnost Njegoševa jezika nije zadovoljavajuće ispitana, da nije dovoljno uočen drugi i drugačiji put kojim ide njegova poetska misao. Kod Njegoša ćemo se susresti sa obogaćenim, izmijenjenim stilizovanim, na viši misaoni nivo dignutim narodnim jezikom, osposobljenim za meditaciju, za sadržajan simbol, za univerzalni smisao (Meša Selimović, *Za i protiv Vuka*, Beogradski izdavačko-grafički zavod Beograd, 1989). I prof. Ostojić pravilno ocjenjuje Njegošev jezik u odnosu prema Vukovom: „Ali dubina i širina njegove poetske i filozofske inspiracije nije mogla ostati u uskim granicama folklornog izraza. Prebravši i najskrivenije kutke čudesne narodne metaforike, Njegoš otvara sefove religioznih i opštekulturnih evropskih leksičkih fondova i u svoj jezik ugrađuje znatnu građu iz tih sefova” (B. Ostojić, *Vuk i književni jezik u Crnoj Gori*, Nikšić, 1989).

Smatramo da bi se upotpunila i dobila prava, adekvatna slika Njegoševog jezika i njegove posebnosti, mora biti više izučavanja estetske i stilističke komponente njegove, što i jeste ako ne glavni a ono svakako nezaobilazan aspekt analize jednog poetskog djela. Mi smo u ovom tekstu, zadržavajući se na tom aspektu analize, možda malo grubim skalpelom naučnog poslenika i krute naučne ekspertize ozlijedili umjetnost. Njegošev genij se neprestano dokazuje. Karla Jaspers kaže: „Veliki čovjek je kao odsjaj cjeline bivstva, on podliježe beskonačnim tumačenjima”. Ove riječi smo shvatili kao utjehu za vlastito tumačenje. Ali, i za sva ostala. Jer neukrotivost Velikog Duha, kao neuhvativa zraka, vješto izmiče svim konačnim analizama. Otuda vječiti izazovi i neutaživa žud i žeđ za novim odgonetanjima.

Smatramo da bi se jeziku Njegoševa djela trebalo ponovo vratiti. Proučiti ga i sa lingvističkog i sa stilističkog aspekta. To je jedini način da se sagleda njegova posebnost i neponovljivost. Jer, „smisao oživljavanja jezika leži u srcu pjesnika, na njegovim usnama i između njegovih prstiju. Pjesnik je posrednik između stvaralačke moći i ljudi. On je talas koji prenosi novosti iz svijeta duha u svijet istraživanja. Pjesnik je otac i majka jezika koji ga svuda prati. Kad pjesnik umre, jezik ostaje na grobu izgubljen i u suzama sve dok ne dođe drugi pjesnik da ga podigne” (Kahlil Gibran).

Zorica RADULOVIĆ

STYLISTIC CHARACTERICS OF THE WORK OF
PETAR II PETROVIĆ NJEKOŠ

Summary

The paper deals with the stylistic as well as the aesthetic characteristics of the work of Petar II Petrović Njegoš. The author has pointed out the variety of the stylistic means of writing used by Njegoš, in order to organize his authentic and unique linguistic expression.

The author considers necessary to examine the work of the famous poet by means of linguistic and stylistic methodology, noticing that the already offered analyses haven't been done in a satisfying way.